

**REMONT KONSERWATORSKI KOŚCIOŁA P.W. ŚW. WAWRZYŃCA
WRAZ Z OTOCZENIEM W KOŚCIELNEJ WSI
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE
Nr rejestru A/453 z dnia 18.04.1955**

PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH

KARTA TYTUŁOWA

A. IDENTYFIKACJA OBIEKTU

Rodzaj obiektu: KOŚCIELNA WIEŚ, KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW.
WAWRZYŃCA

Czas powstania: XII w. (?), XIII w., 1 ćw. XIV w.

Materiał, technika: kościół romański, rozbudowany w okresie gotyku, z przyporami i szczytem z okresu baroku oraz przybudówką z połowy XIX wieku; ściany murowane: kamienne (opus antiquum w układzie nieregularnym) i ceglane (wętek gotycki i wendyjski); sklepienia nawy i prezbiterium - drewniane, kolebkowe, w zakrystii i kruchcie zachodniej strop drewniany.

Wymiary: prezbiterium 32,20 m², nawa 84,48 m², przybudówka 25,92m², zakrystia 15,60 m².

Użytkownik: Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Św. Wawrzyńca w Kościelnej Wsi

Nr rejestru zabytków: Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr A/453 (dawny nr 21/304/A) decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Bydgoszczy z dnia 18 kwietnia 1955 r.

B. DANE DOTYCZĄCE PROGRAMU PRAC

Zawartość: **24** str. A4

Opracowanie: mgr Małgorzata Dobrzyńska-Musiela, mgr Małgorzata Gałązka-Nikonov
Toruń maj-czerwiec 2013 r.

CEL DZIAŁAŃ KONSERWATORSKICH DLA CAŁEGO ZESPOŁU

Postulaty konserwatorskie dla remontu konserwatorskiego kościoła p.w. Św. Wawrzyńca w Kościelnej Wsi zawiera dokumentacja prac badawczych „Kościół parafialny p.w. Św. Wawrzyńca w Kościelnej Wsi” [oprac. Restauro, Toruń 2012]. Nadają one **pracom konserwatorskim i restauratorskim charakter zachowawczy ograniczając ich zakres do „zabezpieczenia zabytku przed dalszą destrukcją oraz do uczytelnienia i podkreślenia tych wartości obiektu, które wynikają z jego romańskiej i gotyckiej genezy, przy zachowaniu historycznych, wartościowych nawarstwień z czasów późniejszych”**.

Dlatego zaplanowane kompleksowe działania konserwatorskie ukierunkowane będą na usunięcie przyczyn destrukcji, przywrócenie materiałom budowlanym ich pierwotnych właściwości i zabezpieczenie przed działaniem procesów niszczących.

Jednocześnie uczytelnienie wczesnośredniowiecznego charakteru bryły i wnętrza kościoła oraz uporządkowanie otoczenia, wyeksponowanie historycznych walorów zespołu winno podnieść jego znaczenie oraz atrakcyjność na tle podobnych zabytków regionu.

BRYŁA KOŚCIOŁA WRAZ Z OTOCZENIEM

WIEŻBA I POKRYCIE DACHOWE

WYTYCZNE I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Remont wieży i pokrycia dachowego wymaga opracowania projektu budowlanego, który uwzględni postulaty konserwatorskie zawarte w części dotyczącej wstępnych wytycznych do koncepcji prac konserwatorskich i restauratorskich ww. dokumentacji badawczej. Jednocześnie projekt winien rozwiązywać problematykę odprowadzenia wody opadowej oraz zabezpieczenie przeciwpożarowe strefy wieży i poddasza.

Na podstawie oględzin ustalono, że wieża nad nawą jest w stanie zadowalającym, nad prezbiterium zachowana jest względnie dobrze, wymaga jednak przeprowadzenia badań statycznych i mykologicznych. Konieczne będzie przeprowadzenie napraw polegających na wymianie pojedynczych elementów, a także zabezpieczenie środkami owado - i grzybobójczymi oraz przeciwogniowymi. W przypadku eksponowania malowideł na łuku tęczowym od jego wschodniej strony powstać może konieczność większej ingerencji, a nawet przerobienia wieży dachowej w obrębie krokwi i belek wiązarowych.

W związku z zakresem robót koniecznych do wykonania przy wieżbie dachowej oraz koronie murów pozostawienie obecnego pokrycia dachów z blachy miedzianej nie będzie możliwe. Postuluje się położenie nowego pokrycia ceramicznego typu mnich-mniszka.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Przeprowadzenie przeglądu oraz oceny stanu technicznego drewnianych elementów wieży.
2. Wykonanie badań konstrukcyjnych.
3. Wykonanie badań mykologicznych.

4. Zdjęcie w całości pokrycia w postaci blachy miedzianej.
5. Zdemontowanie deskowania.
6. Przeprowadzenie zabiegu dezynfekcji i dezynsekcji.
7. Wykonanie niezbędnych prac budowlano-konserwatorskich oraz konstrukcyjnych w obrębie korony murów. Z uwagi na znaczne wychylenie murów obwodowych należy przewidzieć wprowadzenie ściąągów spinających we wnętrzu kościoła.
8. Wykonanie wymian i napraw najbardziej uszkodzonych elementów drewnianych więźby.
9. Usunięcie z elementów drewnianych starych, łuszczących się powłok.
10. Wymiana odeskowania.
11. Impregnacja wszystkich elementów więźby i deskowania preparatami trójfunkcyjnymi grzybo - i owadobójczymi oraz ogniochronnymi.
12. Uporządkowanie pokrycia grzbietu sklepienia (wymiana tynków gipsowych i zużytych warstw izolacyjnych ocieplenia).
13. Wykonanie pokrycia dachowego z dachówki ceramicznej typu mnich-mniszka.
14. Zdemontowanie krzyża, oczyszczenie z produktów korozji, zabezpieczenie powierzchni preparatem antykorozyjnym, ewentualnie wykonanie złoceń.
15. Wykonanie nowej instalacji odprowadzającej wody deszczowe z dachów ze zrzutem do projektowanej, nowej kanalizacji deszczowej.
16. Wykonanie systemu monitoringu p.poż. przestrzeni poddasza.

ELEWACJE

WYTYCZNE I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Biorąc pod uwagę wartość kulturową, materialną, historyczną i użytkową kościoła w Kościelnej Wsi oraz stan jego zachowania przyjęto następujące wytyczne konserwatorskie:

- Prace konserwatorskie należy prowadzić w oparciu o wyniki badań, opinie i projekty – architektoniczne (zawilgocenie oraz zagrzybienie ścian) i konstrukcyjne (stateczność).
- Prace prowadzić w poprawnej kolejności - remont elewacji powinien być poprzedzony remontem więźby dachowej, położeniem nowego pokrycia dachowego oraz wykonaniem koniecznych prac konstrukcyjnych.

- W pracach budowlanych (np. konstrukcyjnych) stosować technologie ograniczające ingerencje budowlane do minimum.
- Elewacje poddać konserwacji o charakterze zachowawczym, ewentualnie z przywróceniem formy i funkcji niektórym elementom (np. sygnaturka, szczyt zachodni).
- W ramach remontu elewacji wykonać nowy system odprowadzenia wód opadowych.
- Usunąć materiały wprowadzone wtórnie (m.in. cementowe zaprawy), które przyczyniają się do dalszej destrukcji materiałów wbudowanych oryginalnie.
- Dążyć do zachowania w maksymalnym stopniu wszystkich oryginalnych materiałów: kamieni naturalnych, cegieł i zapraw.
- Przywrócić lub poprawić właściwości wytrzymałościowe oryginalnym materiałom budowlanym.
- Stosować materiały o składzie i właściwościach zbliżonych do oryginalnych.
- Zachować wszelkie ważne z punktu widzenia naukowego ślady m.in. tzw. „dołki pokutne”, które powinny pozostać w obecnym kształcie wraz z nawarstwieniami.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Prace wstępne:
  - wykonanie odkrywek sondażowych (m.in. pod tynkowanymi opaskami okiennymi) w celu ustalenia techniki wykonania i stanu zachowania,
  - pobranie materiału do badań konserwatorskich.
2. Wykonanie rozbiórek obluzowanych partii murów oraz mechaniczne usunięcie wadliwie wykonanych napraw i uzupełnień z uwagi na ich destrukcyjny wpływ na materiały oryginalne, m.in.:
  - ostrożne wykucie zapraw cementowych użytych do tynkowania, spoinowania muru kamiennego i ceglanego oraz do uzupełnień w ceglach i gładkach,
  - ostrożne skucie betonowych opasek okiennych,
  - usunięcie napraw i uzupełnień w obrębie przypór, szczytu zachodniego i sterczynek szczytu wschodniego.
3. Wykucie pojedynczych silnie zasolonych, zawilgoconych i osłabionych cegieł.
4. Demontaż i zabezpieczenie elementów luźnych, w tym wykonanych z metalu (krzyże szczytów, poręcze, uchwyty na flagi itp.).
5. Dezynfekcja całej powierzchni muru preparatem o działaniu silnie biobójczym. Zabieg niszczenia porostów i glonów należy wykonać na całej powierzchni muru przesycając

starannie jego warstwy możliwie jak najgłębiej. W miejscach najintensywniejszego wzrostu zabieg powtarzać do osiągnięcia właściwego rezultatu.

Proponowane materiały:

Lichenicida 63, Biotin R firmy C.T.S. (Włochy), które pozostają czynne w podłożu w dłuższym okresie, nie ulegają szybkiemu wyfukiwaniu poprzez wody opadowe.

6. Ustabilizowanie murów pod względem konstrukcyjnym w środkowej partii elewacji wschodniej według projektu budowlanego:

Proponowane materiały:

Kotwy stalowo-żywiczne firmy Hilti HIT , firmy HILTI (Niemcy) lub Fischer (Niemcy).

Zaprawa mineralna do iniekcji osłabionych murów Optosan TrassInjekt firmy Hufgard Optolith (Niemcy), która charakteryzuje się odpowiednimi właściwościami tj. niską wytrzymałością mechaniczną, nie zawiera soli rozpuszczalnych w wodzie, dobrze penetruje szczeliny, co pozwala na wypełnienie pustek i rozwarstwień w strukturze muru.

Możliwe jest zastosowanie w projekcie innego systemu spełniającego wskazane wymagania.

7. Oczyszczenie powierzchni muru ceglanego i kamiennego z powierzchniowych zabrudzeń, nawarstwień oraz obumarłych drobnoustrojów z wykorzystaniem metody mechanicznej – ścierno-strumieniowej.

8. Odsolenie silnie zasolonych fragmentów muru metodą przepływu do rozszerzonego środowiska za pomocą okładów odsalających.

Proponowane materiały:

Entsalzungskompressen firmy Remmers (Niemcy).

9. Wzmocnienie osłabionych partii ceglanego i kamiennego lica, oryginalnych zapraw murarskich i spoinujących.

Proponowane materiały:

Preparaty na bazie estrów kwasu krzemowego np. KSE 100 i KSE 300 firmy Remmers (Niemcy) lub Silex-OH firmy Keim (Niemcy).

10. Prace murarskie z wykorzystaniem cegły formowanej ręcznie układanej na zaprawie murarskiej. Nowy materiał ceramiczny powinien posiadać zbliżone do oryginału cechy fizykomechaniczne, wymiary i kolor.

Proponowane materiały:

Cegła z cegielni Szczytniki (gm. Dwikozy, Polska), ręcznie formowana.

Zaprawa murarska Tubag Historischer Werksteinmörtel NHL-M firmy Quick-Mix (Niemcy).

11. Wykonanie napraw murarskich oraz odtworzenie zabytkowych elementów architektonicznych tj. wieżyczka pod sygnaturkę, sterczynki szczytów.

12. Przemurowanie zdeintegrowanych partii lica muru materiałem ceramicznym, ręcznie formowanym. Nowy materiał ceramiczny, powinien posiadać zbliżone do oryginału cechy fizykomechaniczne, wymiary i kolor.

W toku prac należy wykorzystać w maksymalnym stopniu materiał istniejący o walorach zabytkowych wmurowując ponownie wykute cegły zdegradowanym licem do wnętrza muru.

Proponowane materiały:

Cegła z cegielni Szczytniki (gm. Dwikozy, Polska), ręcznie formowana.

Zaprawa murarska Tubag Historischer Werksteinmörtel NHL-M firmy Quick-Mix (Niemcy).

13. Uzupelnienie ubytków w ceglach.

Ubytki należy wypełnić pigmentowaną w masie zaprawą o spoiwie mineralnym.

Przygotowana zaprawa powinna posiadać właściwości zbliżone lub niższe w odniesieniu do materiału uzupełnianego, kolorem i fakturą imitować uzupełniany materiał.

Proponowane materiały:

Natur und Sandstein Restauriermörtel firmy STO (Niemcy), lub

Restauriermörtel firmy Remmers (Niemcy).

14. Konserwacja i odtworzenie powierzchni tynkowanych.

Uzupelnienie lub odtworzenie wypraw tynkarskich w technice oraz według form pierwotnych z zastosowaniem zapraw wapiennych (w przypadku, kiedy zostanie podjęta decyzja o przywróceniu opasek i parapetów okiennych).

15. Uzupelnienie ubytków w zaprawach spoinujących mur ceglany.

Do uzupelnienia należy stosować materiał o składzie i właściwościach analogicznych do oryginału.

Proponowane materiały:

Zaprawa wapienna Historic Kalkspatzenmörtel firmy Remmers (Niemcy), modyfikowana dodatkiem naturalnych kruszyw o różnej granulacji w celu uzyskania pożądaných właściwości.

16. Uzupelnienie ubytków w murze kamiennym.

Ubytki wypełnić zaprawą wapienną z dodatkiem mielonej ceramiki z tłuczniem kamiennym o składzie i właściwościach analogicznych do oryginału.

Proponowane materiały:

Zaprawa wapienna Historic Kalkspatzenmörtel firmy Remmers (Niemcy) modyfikowana dodatkiem naturalnych kruszyw o różnej granulacji w celu uzyskania pożądaných właściwości.

17. Hydrofobizacja muru.

Proponuje się wykonanie hydrofobizacji wytypowanych partii murów narażonych na stałe zamakanie.

Proponowane materiały:

Preparat do hydrofobowej impregnacji porowatych, mineralnych materiałów Funcosil SNL firmy Remmers (Niemcy) lub Silangrund firmy Keim (Niemcy).

18. Scalenie kolorystyczne.

Lokalnie scalić kolorystycznie miejsca nowo przemurowane, uzupełnione i inne, zakłócające odbiór kompozycji architektonicznej elewacji, bez zacierania zróżnicowania wynikającego z etapów budowy i następnie przebudów obiektu.

Proponowane materiały:

Farba o spoiwie wapiennym np. Funcosil Historic Kalkfarbe, Remmers (Niemcy).

19. Montaż systemu zabezpieczenia przeciw ptakom.

20. Konserwacja i zabezpieczenie elementów metalowych:

- elementy metalowe (krzyże szczytów, ściągi, poręcze itp.) oczyścić z powłok malarskich oraz produktów korozji metodami łączonymi mechaniczną (ścierno-strumieniową) i ewentualnie chemiczną,
- powierzchnię metalu zneutralizować i osuszyć,
- wykonać niezbędne naprawy ślusarskie – zlikwidować ewentualne odkształcenia, uzupełnić ubytki,
- ustabilizować powierzchnię metalu po oczyszczeniu przy użyciu kontaktowych inhibitorów korozji,
- pokryć elementy farbą antykorozyjną tworzącą satynową lub młoteczkowaną powłokę w odpowiednio dobranej kolorystyce,
- opracować gniazda montażowe poprzez użycie elastycznych zapraw, aby ograniczyć negatywne skutki pracy metalu osadzonego w murze i kamieniu.

Proponowane materiały:

Usuwanie zniszczonych powłok preparatem Remosol firmy IMPUREX (Polska).

Inhibitor korozji – 1% benzotriazol w etanolu , Gentrochema BV (Holandia).

Podkład zabezpieczający w sposób katodowy – farba o spoiwie epoksydowym z pyłem aluminiowym – Temabond ST 200 firmy Tikkurila (Finlandia).

Antykorozyjne zabezpieczenie stali – system farb Tikkurila (Finlandia).

Farba nawierzchniowa, czarna o wykończeniu matowym Temadur 20 firmy Tikkurila (Finlandia).